

Sytuacja światowa spożycia i rolnictwa w 1958 r. La situation mondiale de l'alimentation et de l'agriculture 1958. Organisation des Nations Unies pour l'Alimentation et l'Agriculture (FAO). Rzym 1958, str. 246.

Ilustrowane bogato statystyką (dane doprowadzone do połowy 1958 r.) i wykresami, opracowanie FAO zawiera w sobie 4 zasadnicze rozdziały: podsumowanie danych, sytuacja i perspektywy w skali całej kuli ziemskiej, ewolucja zaopatrzenia i produkcji rolnej w Afryce środkowej i południowej, rozwój ochrony i eksploatacji bogactw leśnych oraz przemysłu drzewnego.

W rozdziale pierwszym autorzy opracowania podsumowują wyniki swych badań i ocen w następnych rozdziałach. Stwierdzają oni między innymi, że w 1957/58 r. światowa produkcja rolnicza, po raz pierwszy po II wojnie światowej, przestała rosnąć, a nawet lekko się obniżyła: jej wskaźnik na 1 mieszkańca spadł ze 109 do 107¹. Zastanawia tylko, że nie wzięto pod uwagę rekordowej produkcji zbożowej Chin Ludowych właśnie w 1957/58 r. Autorzy podkreślają przy tym, że w krajach mniej rozwiniętych popyt na żywność i produkcja rolna nie przestają wzrastać, inaczej niż w gospodarczo rozwiniętych krajach Zachodu, gdzie względnie wysokie ceny żywności sprzyjają rolnictwu, ale hamują wzrost spożycia. Wspominają oni również o lekkim rozwarciu nożyc na niekorzyść rolników; zjawisko to wystąpiło w wielu krajach i na rynkach międzynarodowych; uległy obniżce dochody rolnicze w krajach eksportujących żywność. Natomiast wysokie tempo rozwoju produkcji artykułów żywnościowych, ich spożycia i eksportu podkreślają autorzy w odniesieniu do Afryki na południe od Sahary; duży wpływ na ten rozwój wywiera usamodzielnianie się krajów kolonialnych, o czym w pracy zresztą głucho. W rozdziale pierwszym, wreszcie, zwraca się uwagę na próby powstrzymania ubytku powierzchni zalesionych drogą pielęgnacji lasów i stosowania racjonalnych metod ich wyřębu.

W najbardziej nas interesującym rozdziale II (sytuacja i perspektywy światowe) omówiono kolejno: zmiany produkcji rolnej w różnych krajach, wskaźniki handlu zagranicznego produktami rolnymi, środki podejmowane w celu ożywienia eksportu tych produktów, zmiany stanu zapasów, ruch cen rolnych i leśnych na rynkach międzynarodowych, popyt na produkty rolne, poziom i ruch cen rolnych na rynkach krajowych, dochody rolnicze, ceny detaliczne żywności, problemy i posunięcia polityki agrarnej i żywnościowej w poszczególnych krajach lub ich grupach, politykę leśną, środki produkcji (maszyny rolnicze i nawozy sztuczne) oraz położenie i perspektywy rozwoju produkcji poszczególnych podstawowych artykułów rolnych. Rozdział III (afrykański) omawia: warunki produkcji rolnej, tendencje rozwoju tej produkcji, eksportu rolnego i cen rolnych, spożycie żywności i sytuację aprowizacyjną, postępy techniki rolnej, zmiany w dziedzinie ustroju rolnego, kredytu, spółdzielczości rolnej itd., plany rozwoju rolniczego oraz podstawowe problemy rolnictwa tego kontynentu. Ostatni rozdział IV zajmuje się pokrótce historią metod eksploatacji bogactw leśnych, oceną przemysłu drzewnego i papierniczego oraz wpływem przemysłu na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość lasu. Całość wieńcza 24 stronicze tabel statystycznych, ujętych głównie jako podsumowanie danych krajowych.

Publikacja FAO zawiera bogaty materiał cyfrowy i opisowy (komentarze). Trudno go streszczać, można jednak zanotować przykładowo kilkanaście najciekawszych, jak się zdaje, danych. Tak więc od 1934 r. wskaźnik produkcji rolnej na 1 miesz-

¹ W tablicy na str. 13 podano jednak, że wskaźnik ten spadł ze 108 do 106.

kańca wzrasta szybciej w krajach gospodarczo nierozwiniętych aniżeli w krajach przodujących. W tej pierwszej grupie wzrost produkcji rolnej poprawia spożycie krajowe stojące z reguły na niskim poziomie, podczas gdy w grupie drugiej wydają się być w zasadzie zaspokojone, a eksport żywności napotyka na coraz to większe przeszkody. Z krajów zaawansowanych, które stanowią pod tym względem wyjątek, można przytoczyć NRF, Belgię, Włochy, Austrię i Japonię, gdzie w ostatnich latach wzrost produkcji przekroczył 20%.

Kraje kapitalistyczne, eksportujące stale żywność, uginają się pod ciężarem olbrzymich zapasów. Zapasy pszenicy 4 głównych eksporterów (USA, Kanada, Argentyna i Australia) wprawdzie spadły ostatnio o 5 mln. ton, ale od 1954 r. stale przekraczają 40 mln t; zapasy innych zbóż w USA i Kanadzie ciągle rosną, podwajając się w ciągu ostatnich 5 lat i dochodząc do 64 mln. t. Podobnie przedstawia się sprawa z zapasami kawy, które sama tylko Brazylia podwoiła w ciągu ostatniego roku. Zmniejszają się za to zapasy bawełny: od 1956 r. do 1957 r. spadły one o 1 mln t. Przeszło $\frac{3}{4}$ światowych zapasów artykułów rolnych przypada na USA i Kanadę, gdy w 1952 r. nieco więcej jak $\frac{1}{2}$. W konsekwencji rząd USA popiera odpływ ludności z rolnictwa do innych zawodów i łoży nadal znaczne kwoty na zmniejszanie obszaru zasiewów.

Wskaźnik cen rolnych na rynku światowym (1952/53 = 100) z 87 w 1947 r. podniósł się do 118 w 1951 r. i odtąd stale, choć z wahaniami w górę, spada; w 1957 r. wynosił on 95. Autorzy publikacji nie kryją spadku cen rolnych w krajach zachodnich pod wpływem recesji w USA. Stosunkowo najmocniej trzymają się ceny mięsa (1957 r. = 104), najsłabiej zaś zboża (76). Cena krajowa pszenicy wahała się w 1956/57 r. od 4 dol. za 1 q w Kanadzie do 16 dol. w Finlandii; z krajów zaś eksportujących pszenicę najdroższa była Francja (blisko 11 dol.) W ciągu ostatnich 4 lat ceny żywca wieprzowego wzrosły wszędzie bardzo silnie, gdyż od 30 do 100%; najsłabiej wzrosły ceny buraka cukrowego (1—4%).

O sytuacji rolnictwa świadczą jego dochody. W rozwiniętych gospodarczo krajach kapitalistycznych dochody te stopniowo się kurczą, gdyż w 8 krajach (na 11 zbadanych) nie przestają się rozwierać (na niekorzyść rolnictwa) „nożyce cen”. Rozwarcie nożyc jest szczególnie jaskrawe w Kanadzie (około 25 punktów) i Belgii (około 20 punktów). Koszty produkcji rolnej rosną szybciej od jej dochodów. W 1957 r. dochód netto rolników USA obniżył się o 4% w porównaniu z 1956, w Kanadzie o 5%, w Danii o 4%, w N. Zelandii o 10%, a w Australii nawet o 25%; wzrósł on natomiast w NRF o 14%, w W. Brytanii o 10%, we Francji o 2,5% i we Włoszech o 1%. Dla krajów naszego obozu nie ma danych o dochodzie netto, a dane o dochodzie brutto niczego jeszcze nie mówią.

Liczba traktorów z 6,3 mln sztuk w okresie 1949—1952 podniosła się do 9,2 mln sztuk w 1956; z tej ostatniej liczby na Amerykę Północną przypada 5,2 mln, na Europę (bez ZSRR) 2,3 mln, a na ZSRR — 0,9 mln. sztuk. Przeciętna w skali światowej ilość ha ziemi ornej na 1 traktor wynosiła w 1956 r. 151 ha, przy czym w Europie 65, w Ameryce Północnej 45, a w ZSRR 252 ha. Światowe zużycie podstawowych nawozów sztucznych wzrosło z 16 mln. t czystego składnika (1952/53 r.) do 20 mln t (1956/57 r.).

Informator FAO jest nader ciekawy i użyteczny. Jego słabą stroną stanowi niedostateczna znajomość danych bloku socjalistycznego. Zaciera on w tablicach odrębność ZSRR i krajów demokracji ludowej; niejednokrotnie trzeba dopiero od sum światowych odejmować regiony pozostałe, by mógł wyjść na światło dzienne ukryty obraz bloku państw socjalistycznych. Nie uzgodniono również podstawy wyjściowej szeregu wskaźników: raz jest nią okres 1948/49—1953/54, kiedy indziej r. 1952/53. Większość danych kończy się na r. 1957, a dane r. 1958 są fragmentaryczne, szacunkowe i jeszcze mało miarodajne.

K. Sokotowski

Dochody i wydatki rolnictwa w niektórych krajach europejskich w latach 1952—1955. — Le revenu et les dépenses de l'agriculture dans certains pays d'Europe, troisième rapport: 1952—1955 (AGRI/135). Wyd. Nations Unies — Commission Économique pour l'Europe, oraz — Organisation pour l'Alimentation et l'Agriculture. Genewa 1958, str. 241+16 (aneks).

Europejska Komisja Gospodarcza ONZ (CEE) i Międzynarodowa Organizacja Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) ogłosiły materiały, obrazujące dochody i wydatki rolnictwa w 18 krajach europejskich (Austria, Belgia, Dania, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Izrael, Jugosławia, Niemiecka Republika Federalna, Norwegia, Szwajcaria, Szwecja, Turcja, Wielka Brytania i Włochy).

Starania wymienionych wyżej organizacji międzynarodowych idą w kierunku ujednolicenia informacji o rozwoju gospodarczym poszczególnych krajów należących do tych organizacji. Na podstawie tych informacji stworzono trzeci z kolei (poprzednie wydania pochodzą z 1953 r. i 1955 r.) przegląd wartości i struktury produkcji rolniczej i kosztów, wyliczonego stąd dochodu rolnictwa oraz — w miarę możliwości — struktury dochodu rolniczego (płace, czynsze dzierżawne, oprocentowanie i dochód czysty rolnika), wreszcie przegląd zmian w zatrudnieniu, wydajności pracy w rolnictwie i udziału rolnictwa w dochodzie narodowym.

Pierwszą zwięzłą część stanowią analiza ogólna wymienionych elementów w kolejnych latach od 1952 do 1955. Dane liczbowe dotyczą tu poszczególnych 13 krajów, które nadesłały pełne informacje (brak tu Grecji, Hiszpanii, Izraela, Jugosławii i Turcji). Podano też łączne wyniki dla tych 13 krajów, które nadesłały porównywalne informacje.

Część druga, bardzo obszerna, obejmuje szczegółowe dane ze wszystkich krajów, z niezbędnymi wyjaśnieniami i uwagami analitycznymi w stosunku do publikowanych tablic.

W aneksie znajdujemy wzory tablic rozesłanych w celu zebrania informacji.

Autorzy opracowania uważają, że druga część materiałów zainteresuje przede wszystkim tych czytelników, którzy zajmują się raczej stroną ilościową niż wartościową produkcji rolniczej poszczególnych krajów europejskich. Między innymi dodatnią stroną omawianych materiałów jest to, że mówią one o produkcji gotowej (towarowej + spożycie ludności rolniczej), gdy w oficjalnych publikacjach statystycznych poszczególnych krajów przeważnie znajdujemy statystykę produkcji globalnej.

Sposób przeprowadzenia obliczeń i wszelkie wyjaśnienia metodyczne są podane na wstępie opracowania, częściowo z odwołaniem się do wcześniejszego wydawnictwa FAO tejże serii, a mianowicie: „Comptabilité et tableaux économiques du secteur agricole — Manuel de définitions et de méthodologie” (AGRI 113).

Objawem o wzrastającym znaczeniu w rolnictwie w okresie ostatnich kilku lat na który się zwraca uwagę w opracowaniu, jest fakt, że częstokroć rodziny rolników zwiększają swoje dochody, i to znacznie, przez podejmowanie innych prac zarobkowych czy też uczestniczenie w różnego rodzaju dochodowych przedsiębiorstwach. Zdarza się też, że rodziny rolników korzystają z rent, z posiadania papierów wartościowych itd.

Analiza szczegółowa zmian w dochodzie ogólnym ludności rolniczej powinna więc — zdaniem opracowujących omawiany materiał — brać pod uwagę i te dodatkowe wpływy.

Autorzy opracowania sami też podkreślają, że nie otrzymuje się ścisłego obrazu zmian w sytuacji ludności rolniczej, jeśli się nie uwzględni zmieniającej się w sposób istotny liczby osób, uczestniczących w podziale tego dochodu. Należałoby więc pogłębić analizę i badać zmiany w dochodzie indywidualnym (na głowę ludności rolniczej), pod warunkiem dysponowania odpowiednimi danymi liczbowymi, podobnie jak w wypadku poprzednio wysuniętego problemu.

Wreszcie zmiany w dochodzie (ogólnym czy indywidualnym), wyrażanym tu w cenach bieżących należy porównywać ze zmianami wartości pieniądza jako funkcji wskaźnika kosztów utrzymania, wskaźnika cen detalicznych czy innych wskaźników. Wówczas można by łatwiej wyszacować zmiany w dochodzie realnym.

Wśród wysuwanych przez samych autorów zastrzeżeń co do prawidłowości ujęcia dynamiki dochodów i wydatków rolnictwa, uzależnionego od posiadanego materiału statystycznego, znajdujemy uwagi na temat stosowania cen bieżących lub

stałych. Autorzy stwierdzają, że niekiedy uważa się, że analiza ściśle ilościowa, posługująca się cenami stałymi w celu porównawczych uogólnień, pozwala określić ściślej sytuację ekonomiczną i że używanie cen bieżących obrazuje fałszywie sytuację ekonomiczną rolnictwa. Jest tak istotnie, gdy chodzi o badanie zmian zachodzących w produktywności i efektywności ekonomicznej. Natomiast dla określenia dochodu i jego dynamiki najistotniejsze są zmiany wartości wyrażane w cenach bieżących.

Dla zorientowania w najważniejszych tendencjach zmian, jakie zaszły w zjawiskach, będących przedmiotem omawianego wydawnictwa przytoczymy niektóre dane liczbowe.

Wartość produkcji gotowej w 13 wyżej wymienionych państwach zachodnio-europejskich wzrosła w latach od 1952 do 1955 z 23,4 mlrd. dol. na 26,4 mlrd. dol. czyli o 13% (1952 = 100, 1953 = 105, 1954 = 107, 1955 = 113). Liczby te obejmują całą produkcję towarową (poza wymianą artykułów rolniczych między samymi rolnikami) oraz wartość artykułów spożytych przez ludzi w gospodarstwach rolnych. Zmianę zapasów uwzględniono, o ile materiały dostarczyły niezbędnych danych. Przeliczenia na dolary USA dokonano według kursów oficjalnych.

Wyższe od przeciętnych wskaźników (136—118) mają następujące kraje: Finlandia, Norwegia, Włochy i Irlandia, wskaźniki średnie (114—111) — NRF, Francja, W. Brytania, Austria i Holandia, natomiast najniżej (od 107 do 100) kształtowały się wskaźniki dla Belgii, Danii, Szwajcarii i Szwecji.

Uwidocznione zmiany wartości produkcji gotowej zaszły bądź to w rezultacie rzeczywistych zmian rozmiarów produkcji, bądź też są skutkiem zmiany cen. Przy wzroście wartości do 113 łącznie dla 13 krajów zachodnio-europejskich rozmiary produkcji wzrosły przeciętnie w stosunku jak 100 do 110. W poszczególnych latach i w różnych krajach skutki zmian ilościowych lub ruchu cen układały się jednak odmiennie. Np. w Finlandii produkcja wzrosła w trzyleciu 1952—1955 ze 100 do 105, zaś wartość produkcji ze 100 do 135 (m. in. poważny wpływ podniesienia cen mleka w r. 1955/56 o 30%). Podobnie było w Norwegii. W Austrii natomiast produkcja ilościowo wzrosła ze 100 na 115, gdy wartość produkcji w cenach bieżących tylko na 111. W pozostałych krajach obie te zmiany zachodziły bardziej równolegle.

Jeśli chodzi o strukturę produkcji gotowej to zmiany udziału różnych artykułów produkcji gotowej z roku na rok były zupełnie nieznaczne. Natomiast poważne różnice notujemy w strukturze produkcji poszczególnych krajów. Ilustruje to np. fakt, że udział produkcji roślinnej waha się od 14% (Dania, Finlandia) do 67% (Włochy). Dania zawdzięcza niski udział produkcji roślinnej wybitnie rozwiniętej produkcji trzody chlewnej (33% całej produkcji gotowej) i mleka (27%), Finlandia ma najwyższą w stosunku do innych krajów specjalizację w mleku (58,5%). Dla Włoch charakterystyczny jest względnie wysoki odsetek zbóż chlebowych (20%), warzyw i owoców (13,5%) oraz wina (11%), na resztę w produkcji roślinnej składają się tzw. inne (18%), w tym oliwa.

Pozostałe kraje nie mają tak dalece charakterystycznych liczb, średnio udział produkcji roślinnej wynosi (1955 r.) ok. 37%, na co składają się głównie zboża chlebowe (10%), warzywa (6%), wino (5%), owoce (4%), ziemniaki (4%), buraki cukr. (2,5%). Udział produkcji zwierzęcej ok. 63%, w tym mleko i produkty mleczne (23%), mięso wieprzowe (14%), mięso wołowe (13%), jaja (7%), drób (3%), owce (1,5%). Jeżeli chodzi o Polskę to mamy zbliżoną strukturę do tych liczb przeciętnych.

Udział spożycia wewnętrznego w produkcji gotowej, przedstawiony w jednej z tablic przeglądu generalnego, waha się przeciętnie ok. 20%. Jaja i drób, owoce, warzywa i ziemniaki są jednak spożywane w gospodarstwach rolnych w znacznie większym odsetku niż 20%, zaś najmniej same gospodarstwa rolne konsumują wytwarzanego zboża chlebowego, mleka, wołowiny i wieprzowiny. Szczegółowe dane tablic, obrazujących sytuację w poszczególnych krajach, pozwalają na głębszą analizę tego zagadnienia, które należy rozważać na tle struktury agrarnej, na tle różnego stopnia rozwoju gospodarki towarowej w poszczególnych krajach.

Spójrzmy z kolei na wydatki bieżące rolnictwa. Ogólnie w 13 krajach zach. europejskich wydatki gospodarcze (bez kosztu pracy i nie licząc amortyzacji) wzrosły z 6,0 mlrd dol. w 1952 r. na 7,2 mlrd w 1955 r., tj. o 21%, a więc względnie więcej niż produkcja gotowa. W liczbach bezwzględnych wynosi to: wzrost wydatków 1,2 mlrd dol, wzrost wartości produkcji gotowej 3,0 mlrd dol. Różnica tych dwóch pozycji wzrosła więc o 1,8 mlrd dol., czyli o 10%. Wymieniona różnica między

produkcją gotową (production = output) a wydatkami gospodarczymi (bez pracy i amortyzacji) w omawianym wydawnictwie nazywa się produktem brutto rolnictwa (produit brut).

Wzrost wydatków gospodarczych w wysokości 21% należy przypisać głównie rzeczywistemu zwiększeniu rozmiarów zakupów. Najważniejszy składnik, którym jest dla wielu krajów kupno pasz, wykazuje bardzo silny wzrost importu. Przywóz zbóż pastewnych do krajów należących do Europejskiej Organizacji Współpracy Gospodarczej wzrósł o 52% między 1952/53 a 1955/56 r. przywóz makuchów nawet jeszcze znacznie. Wartość zużycia nawozów sztucznych wzrosła w tym samym czasie o 23%. W zakresie innych czynników wzrost przypisać należy raczej podniesieniu cen niż wzmożeniu zużycia tych środków produkcji (środki ochrony roślin, prąd elektr. remonty itp.).

W rezultacie zmian w osiągniętej produkcji i w zużyciu środków — otrzymuje się przy rachunku w cenach stałych przyrost produktu brutto w wysokości 5—8%, (w zależności od przyjęcia hipotezy większego lub mniejszego wpływu wzrostu cen na wzrost wartości zużytych środków produkcji).

W dalszym ciągu analizy ogólnej przedstawiono różnice między poszczególnymi krajami w proporcjach zakupów środków produkcji pochodzenia rolniczego, a środków pochodzenia przemysłowego.

Podano też obliczenie dla poszczególnych krajów produktu rolnictwa netto — produit net, który powstaje przez odjęcie amortyzacji od wartości produktów rolnictwa brutto. Wzrost produktu netto do 1955 r. nastąpił wg wskaźnika 110 (przy 1952 = 100). Wartość produktu netto powinna zapewnić rolnictwu dochód z pracy i kapitału (łącznie z ziemią). Ocena realnego wzrostu dochodu rolnictwa zależy od ruchu cen i usług płaconych przez rolników, tak w celu zużycia bezpośredniego jak dla inwestycji. Trudno sformułować wspólne wnioski dla ogółu badanych krajów (różne kierunki zmian cen itd.), jednakże niewątpliwie nastąpił wzrost dochodu realnego, choć wzrost ten był względnie powolny.

Koszty utrzymania w omawianym okresie stały w niektórych krajach prawie w jednakowym poziomie (NRF, Finlandia, Belgia, Szwajcaria, Francja) lub wzrosły o ok. 5—8%. Wzrost dochodu realnego z rolnictwa ocenia się ostatecznie na ok. 2% rocznie. Bliższe informacje dla niektórych krajów zawiera część II szczegółowa.

Wykresami zilustrowano przebieg produkcji, wydatków i dochodu rolnictwa (w mln. dol.) w poszczególnych krajach w okresie pięciolecia 1951/52—1955/56. Znajdujemy też dane o rozwoju inwestycji w tymże okresie (w % produktu rolnictwa netto) również dla poszczególnych krajów. Zatrudnienie w rolnictwie zostało tylko fragmentarycznie pokazane, ponieważ widocznie trudno było uzyskać porównywalne dane z różnych krajów.

Trudno szerzej omawiać na tym miejscu przebieg wielu interesujących zjawisk, przedstawionych w tablicach zbiorczych czy też w części szczegółowej (wg państw). Można tylko stwierdzić, ogólnie, że materiały międzynarodowej statystyki rolniczej, publikowane przez FAO, do których istnieje obecnie dostęp poprzez Polski Komitet Współpracy z FAO, stanowią niesłychanie cenny zbiór informacji. Na ich podstawie ekonomiści rolni i wszyscy związani z tą tematyką mogą snuć daleko idące analizy porównawcze i pogłębiać metodę własnych opracowań.

P. Dąbrowski

Koszty własne produkcji w kołchozach — M. L. Terentjew: Siebieistoimost kołchoznoj produkcji. Moskwa 1957, Sielchozgis, str. 244.

Praca M. T. Terentjewa opublikowana w 1957 roku, stanowi próbę uogólnienia wyników badań prowadzonych przez autora na przestrzeni kilku lat. Badania te i omawiana publikacja zmierzają do nakreślenia dróg prowadzących do obniżenia kosztów własnych kołchozowej produkcji rolnej. Koszty własne podstawowych produktów rolnych dla poszczególnych kołchozów, republik oraz rejonów ekonomicznych w latach 1953—1955 obliczone zostały przez Ministerstwo Rolnictwa ZSRR na podstawie metody M. Terentjewa. Tak więc praca tego autora znajduje praktyczne zastosowanie.

Autor podkreśla, że zagadnienie kosztów własnych produkcji posiada ścisły związek z całą gospodarczą działalnością kołchozu. Bez znajomości poziomu oraz

dynamiki kosztów własnych nie można urzeczywistnić zasady rozrachunku gospodarczego ani prawidłowo organizować opłaty za pracę w kołchozach. Bez obliczania kosztów własnych w produkcji staje się niemożliwe ustalenie ekonomicznie uzasadnionych cen państwowych, podział renty różniczkowej w poszczególnych rejonach ekonomiczno-przyrodniczych, utrudniona jest rejonizacja oraz specjalizacja produkcji rolnej. Koncepcje negujące istnienie kosztów własnych w produkcji kołchozu utrudniają podniesienie ich rentowności jak również wzrost produkcji kołchozu.

Omawiana praca posiada również znaczenie teoretyczne. Zarówno nauka ekonomiki rolnictwa jak również rolnicy-praktycy nie przypisywali dawniej zagadnieniu kosztów własnych większego znaczenia. Nawet artykuły jakie ukazywały się w prasie radzieckiej na ten temat w latach 1955—1956, po XX Zjeździe KPZR, nie ujmowały zagadnienia w jego całokształcie. Opierały się głównie na analizie poszczególnych gospodarstw oraz ujmowały zagadnienie w sposób jednostronny, zajmując się albo metodyczną albo też techniczną stroną obliczania kosztów własnych produkcji rolnej w kołchozach.

Wśród niektórych ekonomistów radzieckich przez dłuższy czas utrzymywała się teoria, że dla produkcji kołchozowej nie można obliczać kosztów własnych, gdyż nie ma tu kategorii płacy roboczej. Podobne poglądy mogły się zrodzić dlatego, gdyż jej zwolennicy sprowadzali zagadnienie kosztów własnych jedynie do czysto buchalteryjnych kalkulacji. Z drugiej strony istniały próby mechanicznego przeniesienia techniki obliczania kosztów własnych z przedsiębiorstw państwowych do praktyki kołchozu. Ponieważ nie uwzględniono przy tym specyfiki gospodarstwa spółdzielczego, podobne próby nie dawały żadnych wyników i miały zarazem potwierdzić słuszność powyższej teorii.

Dużą wartość pracy polega na tym, że autor jeden z pierwszych w radzieckiej literaturze ekonomicznej zwrócił uwagę na znaczenie kosztów własnych jako kategorii społeczno-ekonomicznej, istniejącej niezależnie od prowadzenia ewidencji nakładów na jednostkę produkcji.

Autor podkreśla w pracy, że koszty własne istnieją jako obiektywna, społeczno-ekonomiczna kategoria. Będzie ona istnieć dopóki nie znikną stosunki towarowo-pieniężne, które winny być wykorzystane do wzrostu socjalistycznej ekonomiki. W społeczeństwie socjalistycznym przy istnieniu obrotu towarowego działa prawo wartości (nie będące jednakże żywiołowym regulatorem społecznej produkcji jak w społeczeństwie kapitalistycznym). Omijanie prawa wartości, niestosowanie się do jego wymogów prowadzi do poważnych błędów i zaburzeń w całym życiu gospodarczym. Aby wykorzystać stworzone przez państwo radzieckie sprzyjające warunki ekonomiczne dla wzrostu produkcji w kołchozach, należy wykorzystać działanie prawa wartości przede wszystkim w zakresie obniżenia społecznej wartości produktów, nakładów pracy i środków na jednostkę produkcji.

Pojęcie kosztu własnego autor określa jako wyrażoną w formie pieniężnej tę część wartości wytworzonego produktu, która obejmuje wartość zużytych środków produkcji, jak również nakłady pracy.

Autor omawia szeroko zagadnienie metodyki, techniki oraz specyfiki obliczania kosztów własnych w kołchozach. Zajmuje się planowaniem kosztów własnych produkcji. Wszelastronnie omówiony został problem poziomu kosztów własnych produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz sposoby i czynniki ekonomiczne ich obniżenia.

Niektóre zagadnienia ujęte w pracy straciły już na aktualności, jak np. omawiana tu rola MTS w ograniczaniu zakresu prawa wartości, jak również jako baza techniczna kołchozów. W ostatnim okresie bowiem podstawowe środki produkcji przechodzą na własność kołchozów.

Praca jednakże nie traci przez to na swojej teoretycznej i praktycznej wartości. Posiada ona duże znaczenie dla naszej nauki ekonomicznej, która przystąpiła do opracowania zagadnienia kosztów własnych w spółdzielniach produkcyjnych.

I. Bidd

Problemy rolnictwa NRF na tle publikacji pt. „Zielony Plan 1957 r.” — Der Grüne Plan 1957. Grüner Bericht der Bundesregierung. Bonn 1957, str. 314.

„Zielony Plan” na rok gospodarczy 1957/58 — drugi z kolei — ustalający środki pomocy dla rolnictwa, oraz sprawozdanie z wykonania planu 1955/56 — charakteryzują położenie rolnictwa zachodnio-niemieckiego i uzasadniają konieczność zwiększenia stosowanej dotąd pomocy. Omawiana publikacja składa się z części sprawozdawczej i z planowanych zamierzeń w polityce rolnej NRF.

Sprawozdanie dzieli się na część ogólnoinformacyjną i na część zawierającą wyniki produkcyjne gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną. Ważniejsze dane sprawozdawcze za rok gospodarczy 1955/56 porównano z wynikami lat ubiegłych, mianowicie z rokiem 1953/54 i 1954/55.

Obie części sprawozdania poprzedza zarys położenia rolnictwa w NRF na tle całokształtu gospodarki narodowej.

Udział rolnictwa i leśnictwa zachodnio-niemieckiego w całości produkcji narodowej wyniósł dla roku 55/56 — 10,2% (13,6 miliarda marek wobec 132,9 miliardów wartości produkcji całej gospodarki). Udział ten ma tendencję malejącą. Dla roku 1950/51 wynosił on 12,1%, dla roku 1954/55 — 10,6%.

Część ogólna sprawozdania zawiera obszerne dane o zmianach obszarowych przedsiębiorstw rolnych. Ilość tych przedsiębiorstw ulega stałemu zmniejszeniu. W latach 1952—1953 ubyło 56 tys. gospodarstw, zaś od roku 1953 do 1955 ubyło dalszych 40 tys. Likwidują się przedsiębiorstwa najmniejsze (od 0,5 ha do 10 ha) i największe (powyżej 100 ha).

Od roku 1950 stwierdza się stały ubytek sił najemnych w rolnictwie. W roku 1956 ilość sił najemnych uległa dalszemu zmniejszeniu o 3,5% w stosunku do roku poprzedniego. Statystyka siły roboczej właścicieli gospodarstw i ich rodzin wykazuje, że od lata 1954 roku do lata 1956 roku zmniejszyła się ona o 8%.

Z omawianych materiałów wynika, że ogólnie dobra koniunktura w Niemczech Zachodnich posiada dla rolnictwa wybitnie ujemne skutki. Na problem siły roboczej w rolnictwie rzutuje w dużej mierze wysokość płac w przemyśle. Wiosną roku 1956 zarobki w przemyśle w grupie pomocniczych robotników przekraczały zarobki w rolnictwie o 49%, w grupie robotników przyuczonych o 51%, w grupie robotników fachowych o 29%. Zjawisko to nabiera głębszego znaczenia, jeśli porównać wysokość nakładów na pracę w rolnictwie i przemyśle. W roku sprawozdawczym fundusz płac w rolnictwie NRF wynosił blisko połowę nakładów na produkcję, gdy tymczasem w przemyśle (oprócz górnictwa) stanowił on tylko 1/6 obrotu.

Aby zastąpić ubywające siły robocze, rolnictwo zachodnio-niemieckie mechanizuje się za wszelką cenę. O tempie mechanizacji świadczą między innymi następujące cyfry:

Maszyny	1949	1956
Ciągniki	90.000	513.000
Kombajny	150	12.750

W ostatnich latach wzrostowi inwestycji w rolnictwie NRF faworyzuje wzrost zadłużenia. Przymus mechanizacji stwarza konieczność inwestowania również w budynki gospodarskie, często przestarzałe i niedostosowane do organizacji pracy w oparciu o małą mechanizację.

Ogólne zadłużenie rolników w NRF na 1 lipca 1955 roku wynosiło 7215 milionów marek, a na 1 lipca 1956 roku 8170 milionów marek. Sytuacja ta jest tym groźniejsza, że krótko- i średnioterminowe kredyty na 1 lipca 1956 roku stanowiły 54% całości zadłużenia. Wzrost zadłużenia rolnictwa zdaniem autorów sprawozdania powodowany jest nie tylko koniecznością inwestowania, ale i niedostateczną dochodowością.

We fragmencie sprawozdania, szeroko traktującym o dochodowości, znajdujemy m. in. następujące ciekawe zestawienie (w milionach marek):

Wyszczególnienie	1951/52	52/53	53/54	54/55	55/56
Dochód ze sprzedaży	12077	12377	13186	13829	14962
bieżące wydatki	7542	8215	8606	9344	9539
bieżące inwestycje	1319	1177	1167	1706	2015
Razem	8861	9387	9773	11030	11554
Różnica między dochodem a wydatkami	3216	2990	3413	2779	3408
podatki i inne	611	529	479	425	381
pozostaje na wynagr. pracy właści- ciela, oprocentowanie kapitału i ry- zyko	2605	2461	2934	2354	3027

Właściwy „Zielony Plan” roku 1957 rozpoczyna się od zapewnienia, że rząd będzie kontynuował wysiłki zmierzające do wszechstronnego polepszenia podstawy rozwoju tych wszystkich przedsięwzięć, które na skutek szachownicy, niedostatecznego obszaru, zacieśnionego obejścia gospodarskiego, braku dróg gospodarskich, nieuregulowanych stosunków wodnych, niedostatecznego zaopatrzenia w energię elektryczną — nie mają i nie będą mieć warunków do normalnego gospodarowania, dopóki braki te nie zostaną usunięte. Na poprawę struktury agrarnej przeznaczają się w „Zielonym Planie” sumę 165 milionów marek w stosunku do 80 milionów roku ubiegłego. Gros tej sumy (150 milionów marek) przeznaczają się na upełnorolnienie i akcję przesiedleńczą. Na regulację stosunków wodnych przeznaczają się 45 milionów wobec 25 milionów roku ubiegłego. Na zaopatrzenie w wodę również 45 milionów (rok. ub. 30 mil), na drogi gospodarskie 100 milionów (rok ub. 70 mil), na elektryfikację 35 milionów (to jest tyle, ile w roku ubiegłym).

Trudność w znalezieniu samotnych robotników zmusza rolników do zastępowania ich pracownikami żonatymi. To z kolei stawia na porządku dziennym kwestię dodatkowych mieszkań. Na rozwiązanie tej kwestii przewidziano w planie roku 1957 — 10 milionów marek. W poprzednim planie tej pozycji nie było. Z uwagi na złe warunki bytowe starych rolników, jak również z uwagi na to, aby szybciej następowało przekazywanie gospodarstw młodej generacji, podjęto kroki zmierzające do wprowadzenia w rolnictwie rent starczych.

W „Zielonym Planie” wyrażono pogląd, że właściwą drogą powiększenia dochodowości gospodarstw rolnych jest uzyskiwanie przez nie wyższych cen wskutek wyższej jakości dostarczanych na rynek towarów, jak również na skutek lepszego zorganizowania rynków zbytu. Na czoło wysuwa się tu zagadnienie mleka. Wzrastające wymagania konsumentów w zakresie higieny i jakości mleka wyrównuje się dopłatą rządu w wysokości 4 fenigów do 1 litra. Z dopłaty tej korzystają rolnicy pod warunkiem utrzymywania krów w stanie zdrowym i ścisłego przestrzegania przepisów sanitarnych. Na dopłaty do cen mleka przewidziano 400 milionów marek. Ponadto przewidziano 50 milionów marek na zwalczanie epizootii, modernizację mleczarni i inne pokrewne cele. Łącznie zatem na popieranie gospodarki mlecznej przewidziano 450 milionów marek (rok ub. 42 mil).

Ostatnią pozycję planu stanowi kwota na popieranie badań w zakresie rolnictwa, kształcenia zawodowego i doradztwa. Pozycja ta wynosi 15 milionów marek wobec 10 milionów roku ubiegłego. Szybki postęp techniki i zjawianie się coraz nowych maszyn wymaga dokształcenia rolniczego nie tylko właścicieli gospodarstw, ale również robotników rolnych.

Ogólnie więc w „Zielonym Planie” roku 1957 przeznaczają się na rolnictwo 1212 milionów marek (plan roku 1956 zamykał się sumą 616,5 miliona). Dla całości obrazu należy dodać, że pozostały w mocy różne ulgi wprowadzone w planie poprzedniego roku (rządu 300 milionów marek), a pomoc poszczególnych państw związkowych według przewidywań wyniesie około 180 milionów marek. Razem więc środki finansowe, zaangażowane na rzecz rolnictwa w związku z „Zielonym Planem” roku 1957, przekroczą 1,5 miliarda marek.

Czytelnika zainteresować może pytanie czy kolejne roczne „Zielone Plany” NRF istotnie przyczyniają się do poprawy położenia rolnictwa i w jakim stopniu? Co należy przypisać działaniu „Zielonych Planów” a co jest konsekwencją rozwoju całokształtu warunków. Omawiana publikacja ani nie daje na te pytania odpowiedzi ani dać nie może. Pierwsze „Zielone Sprawozdanie” (którego zresztą ta publikacja nie zawiera) odnosiło się do okresu, w którym „Zielonych Planów” jeszcze nie było. Drugie zaś, z którego staraliśmy się przytoczyć nieco danych, obejmowało okres działania „Zielonego Planu” zaledwie na przestrzeni ostatniego kwartału. W rolnictwie nic uchwytne o istotnym znaczeniu nie może się stać w ciągu paru miesięcy — przynajmniej w kierunku poprawy. Na razie więc w odniesieniu do omawianej publikacji musimy zadowolić się rozpoznaniem pozycji wyjściowych oraz kierunków i siły natarcia „zielonej ofensywy”, jak akcję swą nazywają koła rządzące Niemieckiej Republiki Federalnej.

S. Kowalewski

Holenderski rocznik statystyki rolnej 1957 — Landbouwcijfers 1957. Landbouw-Economisch Instituut in samenwerking met Centraal-Bureau voor de Statistiek. Haga 1958, str. 192.

Holenderski Instytut Ekonomiki Rolnej wspólnie z holenderskim Centralnym Biurem Statystycznym opracował rolniczy rocznik statystyczny, doprowadzając większość danych do 1956/57, względnie 1957 r.

Zakres rocznika jest bardzo bogaty. Rocznik obejmuje dane dotyczące: zjawisk klimatycznych, podziału na regiony i okręgi, statystyki ludnościowej (18 str.), struktury rolnej, użytkowania gruntów, inwentarza martwego i żywego, produkcji (25 str.), środków produkcji, bilansu produktów rolnych, cen rolnych (47 str.), kosztów produkcji, opłacalności produkcji oraz zagadnień różnych, w tym spraw finansowo-kredytowych, podatkowych norm pracy itd.

Na podkreślenie zasługuje szczegółowa statystyka struktury rolnej, która ujmie zmiany zachodzące w okresie od 1910 do 1955 r. według typów i wielkości gospodarstw, a wykazujące relatywny i absolutny wzrost gospodarstw średniorolnych (5–20 ha). Ponadto należy się uwaga szczegółowym danym odnośnie produkcji rolnej oraz przetwórstwa poszczególnych artykułów rolnych; większość tych danych dotyczy 1938 r. oraz lat powojennych, ale znajdujemy tu sporo materiału retrospektywnego, sięgającego aż połowy ubiegłego stulecia.

Szczególą uwagę czytelnika zwracają bilanse artykułów rolnych oraz statystyka cen i kosztów. Bilanse ujęto zarówno ilościowo, jak i wartościowo, obejmując nimi ostatnie 5–6 lat. Statystyka cen obejmuje dane odnośnie środków produkcji łącznie z płacami, czynszami dzierżawnymi, ciężarami publicznymi oraz cenami ziemi, przede wszystkim zaś ceny absolutne wskaźniki cen produktów rolnych; są to z reguły dane powojenne, ale niekiedy i przedwojenne. Statystyka kosztów produkcji rolnej, opracowana w oparciu o materiały holenderskiego Instytutu Ekonomiki Rolnej, przynosi najnowsze dane o kosztach produkcji poszczególnych zbóż, buraków cukrowych, żywca, mleka (bardzo szczegółowo), jaj itd. sporządzone według lat i okręgów.

Tablice, przeważnie dużego formatu, nie przeładowane liczbami, są czytelne i zrozumiałe, chociaż wydawnictwo nie zaopatrzyło niestety publikacji w tłumaczenie główek i boczków lub nie dało podręcznego słownika holendersko-angielskiego, który by, ograniczając się chociaż do słów o innym brzmieniu niż słowa angielskie, ułatwił to zrozumienie.

K. Sokołowski

Karol Kautsky. Kwestia rolna. Warszawa 1958, KiW, str. XI + 606.

Jedna z głównych prac Kautskiego, której I wydanie niemieckie ukazało się 60 lat temu, a I tłumaczenie polskie przed 53 laty. Odegrała ona doniosłą rolę w historii myśli marksistowskiej w dziedzinie stosunków agrarnych; podkreśla to dołączona do tłumaczenia recenzja Lenina z 1899 r. „Kwestia rolna” poświęcona

jest ciągle aktualnej sprawie form i kapitalizmu w rolnictwie, jego wpływu na rolnictwo, koncentracji i dekoncentracji, wyższości większej własności rolnej nad mniejszą, proletaryzacji chłopstwa, odpływu ze wsi, renty gruntowej, uprzemysłowienia produkcji rolnej itd. Pomyślana jako materiał do programu rolnego ówczesnej socjaldemokracji w Niemczech, stała się — pomimo błędności lub nieaktualności w wielu punktach — cennym materiałem do dyskusji nad obecną i przyszłą sytuacją również naszego rolnictwa.

Edward Lipiński. Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. Warszawa 1956, PWN str. 534.

Wybitny polski ekonomista referuje i omawia szczegółowo polską myśl ekonomiczną okresu Odrodzenia (Ostroróg, Kopernik, Frycz Modrzewski, Orzechowski, Gośtomski i inni), elementy merkantylizmu w polskiej literaturze ekonomicznej XVII w. (Gostkowski, Starowolski, Fredro i inni), polską myśl ekonomiczną okresu Oświecenia (Garczyński, Leszczyński, Kołłątaj i inni) oraz — w sposób szkicowy — dyskusję w polskiej literaturze ekonomicznej końca XIX w. na temat kierunku rozwoju ekonomicznego w Polsce. O niektórych polskich ekonomistach doby szlacheckiej czytelnik dowiaduje się po raz pierwszy, wydobyte więc ich z niepamięci jest wielką zasługą autora.

Zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu. Pod redakcją prof. Oskara Langego. Warszawa 1958, KiW, str. 458.

Zbiór przereklamowanych wykładów na krajowym seminarium dla aktywu propagandowego PZPR. Jego przedmiotem są zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu w zastosowaniu do obecnego etapu budowy socjalizmu w Polsce. Wiele problemów postawiono po raz pierwszy, wiele z nich posiada charakter dyskusyjny. Tematyka zbioru obejmuje: model gospodarki socjalistycznej, ceny, płace, industrializację, rolnictwo, inwestycje, dochód narodowy, produkcję i spożycie oraz uwagi o ekonomii politycznej socjalizmu. Autorzy: C. Bobrowski, W. Brus, H. Fiszel, W. Herer, M. Kalecki, O. Lange, K. Łaski, B. Minc, Z. Morecka, M. Pohorille i J. Rutkowski.

W. Winkler. Podstawowe zagadnienie ekonometrii. Warszawa 1957, PWN, str. 394.

Podręcznik Winklera (tłumaczenie), na równi z oryginalną pracą Langego, jest niezbędny dla każdego polskiego współczesnego ekonomisty, który rozważania teoretyczne i wnioski praktyczne ilustruje danymi statystycznymi. Winkler podaje zasady i sposoby wykrywania prawidłowości ekonomicznych oraz mierzenia zjawisk w ujęciu statycznym i dynamicznym. W sposób jasny i udokumentowany licznymi przykładami (tabele i wykresy) mówi on o zależnościach (funkcjach) hiperbolicznych i wykładniczych, a w szczególności o mierzeniu i użyteczności krańcowej, rozkładu dochodów, krzywych popytu i podaży, kosztów i utargu, rozwoju liczby ludności, przejawów prawa malejącego przychodu z ziemi, wahań rytmicznych itd.

Bronisław Minc. Zarys teorii kosztów produkcji i cen. Warszawa 1958, PWN, str. 333.

Praca stanowi twórczy wkład do teorii ekonomii politycznej socjalizmu. Autor omawia krytycznie burżuazyjne teorie cen i kosztów, przeciwstawiając im teorie marksizmu-leninizmu, które rozwija szczegółowo, aby przejść do założeń polityki cen w socjalizmie.

Sytuacja rolnictwa i chłopstwa w koloniach i w innych krajach gospodarczo nierozwiniętych. — (Akademija Nauk SSSR) Położenije sielskogo chozjajstwa i krestjanstwa w kolonijach i drugich słaborazwitych stranach. Moskwa 1958, AK. Nauk SSSR, str. 483, (język rosyjski).

Praca zbiorowa 5 współpracowników Instytutu Gospodarki Światowej i Stosunków Międzynarodowych poświęcona analizie powojennej sytuacji rolnictwa i chłopstwa w koloniach i krajach gospodarczo zacofanych. W oparciu o konkretne fakty i liczby pokazuje ona ucisk i wyzysk kolonii, pauperyzację chłopstwa, ruchy i walki wyzwolencze i socjalne. Daje ogólną charakterystykę położenia tych krajów w wyniku eksploatacji przez kapitał imperialistyczny, omawia sprawę koncentracji ziemi i rozwarstwienia chłopstwa, wykazuje wpływ kapitału monopolistycznego na rolnictwo krajów gospodarczo zacofanych, informuje o ich produkcji rolnej i o procesie pauperyzacji chłopstwa w konsekwencji wyzysku i ucisku kolonialnego i feudalnego, uwypukla wielkość i rolę akcji wyzwolenia społecznego i politycznego.

Przemiany struktury rolnej w azjatyckich krajach demokracji ludowej. — (Akademia Nauk SSSR — Instytut Wschodniewiedzenia). Agrarnye prieobrazowanija w narodno-diemokraticzeskich stranach Azji. Gos. Izd. Polit. Liter., Moskwa 1957, str. 230, (język rosyjski).

Instytut Badań Wschodnich Akademii Nauk ZSRR wydał pod redakcją E. F. Kowalewa zbiór 4 artykułów, poświęconych przekształcaniu się struktury rolnej w Chinach Ludowych, Wietnamskiej Republice Demokratycznej, Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej oraz w Mongolskiej Republice Ludowej. Autorzy, po zreferowaniu w skrócie historii stosunków agrarnych w ciągu ostatnich kilku dziesięcioleci, podają zasady rewolucyjnych zmian w strukturze rolnej i w stosunkach rolnych, mówią o sposobach rozwoju produkcji, o wynikach produkcyjnych i socjalnych tych zmian oraz o planach dalszego rozwoju rolnictwa, wreszcie opisują podstawy, strukturę, metody i rezultaty spółdzielczości produkcyjnej (Chiny i Mongolia).

Rene Dumont. Rewolucja na wsi chińskiej. Révolution dans les campagnes chinoises. Editions du Seuil, Paris 1957, str. 463 (język francuski).

Najlepszy we Francji znawca rolnictwa światowego, profesor ekonomiki rolnej porównawczej w Narodowym Instytucie Rolniczym, pracę swą, pełną faktów i danych liczbowych, zebranych głównie na miejscu, w chińskim terenie, poświęcił jednej z największych rewolucji agrarnych, jakie miały dotąd miejsce w historii ludzkości. Po zreferowaniu warunków środowiskowych rolnictwa chińskiego oraz zmian w wyniku reformy rolnej przeprowadzonej przez Komunistyczną Partię Chin, autor prowadzi czytelnika śladem swej wędrówki po tym olbrzymim kraju, dając szczegółowy opis ekonomiczny i socjologiczny nowej wsi chińskiej. Ostatnie 3 rozdziały autor przeznacza na ocenę wewnętrznych i zewnętrznych skutków chińskiej rewolucji agrarnej oraz na krytyczne uwagi o zacofaniu i nędzy rolnictwa Portugalii i Grecji. Aczkolwiek Dumont nie mógł w pracy, zakończonej w listopadzie 1956 r., omówić ostatnich wielkich osiągnięć uspołecznionego rolnictwa Chin Ludowych, jego dzieło pozwala poznać i zrozumieć politykę i ewolucję stosunków agrarnych, które do tych osiągnięć doprowadziły.

N. N. Kołossowski. Zasady rejonizacji gospodarczej. Osnowy ekonomiceskogo rajonirowanja. Moskwa 1958, Gospolitizdat, str. 199, (język rosyjski).

Interesujący przyczynek z zakresu typologii do dyskusji o rejonizacji gospodarczej. Nawiązując do osiągnięć gospodarki radzieckiej, praca zajmuje się zasadami i planowaniem rozmieszczenia sił wytwórczych. Prócz retrospekcji i opisu badanych zjawisk autor jej wnosi dużo samodzielnych ocen i propozycji.

L. Haystead, G. C. Fite. Rejony rolnicze Stanów Zjednoczonych. The agricultural regions of the United States. University of Oklahoma Press, Oklahoma 1956, str. V + 288, (język angielski).

Autorzy dają drobiazgową analizę sytuacji rolnictwa amerykańskiego i amerykańskich farmerów, opartą o bogaty materiał faktograficzny i statystyczny, dotyczący warunków i wyników produkcji, cen i dochodów, środków produkcji. Analiza ta jest przeprowadzona na materiale z II rejonów rolniczych i uzupełniona syntezami krajowymi oraz próbą naszkicowania przyszłości rolnictwa USA w głównych rejonach rolniczych kraju. Praca ilustrowana interesującymi zdjęciami fotograficznymi, diagramami, mapkami i 89 zestawieniami statystycznymi.

I. I. Kozodajew. Renta gruntowa w epoce dyktatury proletariatu. Ziemielnaja renta w epochu dyktatury proletariata. Moskwa 1957, Izdat. „Znanje”, str. 48. (język rosyjski).

Broszura popularna, poświęcona powstawaniu renty różniczkowej w okresie przejściowym i w socjalizmie oraz jej podziałowi, tj. wykorzystaniu w celu rozwoju rolnictwa i wzmocnienia sojuszu robotników i chłopów. Istnienia renty absolutnej autor nie dopuszcza ani w ZSRR, ani w krajach demokracji ludowej. Renta różniczkowa przybiera, zdaniem autora, w spółdzielniach produkcyjnych postać tej części dochodu podzielnego, którą się wypłaca w stosunku do wniesionych działek ziemi. Renta może zniknąć jedynie przy pełnym unarodowieniu ziemi i produkcji rolnej. Praca została napisana przed likwidacją MTS, przeto w MTS widzi ona inkasenta części renty różniczkowej kolchozów. Autor polemizuje z innymi poglądami i wiele kwestii (jak np. nieistnienie renty absolutnej nawet w gospodarce kułackiej) stawia w sposób nie szablonowy. Jest on również przeciwnikiem całkowitego przejmowania przez państwo renty różniczkowej chłopów pracujących, a coś dopiero kolchozów i kolchoźników.

Czudziań-Nun. Renta gruntowa w rolnictwie Chińskiej Republiki Ludowej w okresie przejściowym. Pekin, „Zenmiń czubańsze”, 1957, str. 78 (język chiński).

Jest to pierwsza większa praca poświęcona rencie gruntowej w nowych (choć jeszcze nie najnowszych) warunkach ustrojowych rolnictwa Chin Ludowych. Autor analizuje rentę gruntową w zależności od etapów zmiany form własności ziemskiej, w szczególności zaraz po zwycięstwie rewolucji i w okresie reform agrarnych (1949—1952) i dochodzi do wniosku, że w gospodarce chłopskiej renta absolutna i renta różniczkowa zachowuje się, tracąc jednak swój eksploatorski charakter. Autor dostrzega również rentę w tych spółdzielniach produkcyjnych, które żyłk wypłacają proporcjonalnie do wkładu ziemi; jest to renta okresu przejściowego, zresztą bardzo niewielka (poniżej 5% dochodu podzielnego). Spółdzielnie produkcyjne wyższego typu mają do czynienia jedynie z rentą różniczkową. Pracę ilustrują dane faktyczne i dane liczbowe.

H. H. Herlemann i H. Stamer. Kształtowanie się produkcji i wielkości gospodarstw w rolnictwie pod wpływem rozwoju gospodarczego i technicznego. Produktionsgestaltung und Betriebsgrösse in der Landwirtschaft unter dem Einfluss der wirtschaftlich-technischen Entwicklung. Kieler Studien. Institut für Weltwirtschaft an der Universität Kiel, 1958, str. VIII + 147, (język niemiecki).

Cenny przyczynek do dyskusji o opłacalności gospodarstw rolnych w zależności od ich wielkości obszarowej, rozwoju gospodarczego i postępu technicznego. Zależności te autorzy przedstawiają od strony zarówno teoretycznej, jak i empirycznej, dokonując przeglądu podstawowych stref rolniczych na kuli ziemskiej najważniejszych krajów oraz, szczegółowiej, Niemiec Zachodnich. 12 wykresów oraz 29 syntetycznych i porównawczych tabel ilustruje wywody poświęcone relacjom pomiędzy ziemią, pracą i kapitałem oraz wpływowi uprzemysłowienia na zmiany czynników produkcji i ich wzajemnego stosunku.

Nakłady pracy i koszty produkcji rolnej w kołchozach. — Akademia Nauk Ukrainy RSR. Zatrati praci i sobiwartist silsko gospodarskoj produkciji w kołgospach. Wydawnictwo AN USRR, Kijów 1956, str. 78 (język rosyjski).

14 artykułów różnych autorów poświęcono omówieniu wzrostu wydajności pracy i obniżenia kosztów produkcji w kołchozach Ukraińskiej SRR. Autorzy nie tylko mówią o zadaniach, lecz podają również sposoby i przykłady ich realizacji. Zbiór nosi charakter pracy popularno-informacyjnej.

Wydajność czynników produkcji i prawa przychodu a wielkość gospodarstw. — North Central Farm Management Research Committee. Resource productivity, returns to scale and farm size. The Iowa State College Press, Ames (Iowa, USA), 1956, str. V + 208, (język angielski).

Praca składa się z kilkudziesięciu referatów i wypowiedzi na konferencji odbytej w 1954 r. na temat metod mierzenia wydajności różnych zastosowań czynników produkcji w rolnictwie amerykańskim. Posiadają one przeważnie charakter teoretyczny, chociaż mogą także służyć celom praktycznym, jak np. powiązaniu wydajności, dochodowości itp. gospodarstw z ich wielkością obszarową, organizacją itp. Na pracę należałoby zwrócić uwagę naszych ekonomistów-teoretyków i ekonomików.

Ryszard Manteuffel. Organizacja gospodarstwa na ziemiach lekkich. Warszawa 1958, PWRiL, str. 199.

Prof. Manteuffel przy udziale 8 pracowników naukowych opracował zasoby wyboru kierunków i organizowania produkcji w gospodarstwie intensywnym na typowych w Polsce (64%) glebach lekkich. Przedmiotem opracowania jest konkretny zespół PGR oraz metodyka projektowania gospodarczego urządzenia gospodarstw państwowych. Praca oddaje wielkie usługi przy ocenie i planowaniu produkcji rolnej w gospodarstwach uspołecznionych.

A. Chlebowczyk, L. Beskid, S. Felbur. Materiały do badania relacji cen. Warszawa 1958, PWN, str. 390.

Zadaniem pracy, będącej rezultatem żmudnych przeliczeń dokonanych w Zakładzie Nauk Ekonomicznych PAN, jest dostarczenie ekonomistom i publicystom ekonomicznym materiału statystycznego w formie półfabrykatu, przeznaczonego do studiowania relacji cen poszczególnych artykułów sprzedawanych i nabywanych przez rolników. Praca wykazuje wzajemne relacje cen artykułów lub ich grup, zmiany tych relacji oraz ich poziom w porównaniu z poziomem przedwojennym i kilkoma współczesnymi krajami kapitalistycznymi. Obejmuje ona lata: 1914, 1924—1938 oraz 1949—1955. Autorzy informują o zastosowanej przez siebie metodzie obliczeń i przeliczeń, po czym prezentują bogaty materiał tabelaryczny w najrozmaitszych ujęciach (relacjach). Ekonomisci, badający w podanym wyżej okresie zjawiska cen związanych z rolnictwem, mają zadanie ułatwione, gdyż dysponują gotowymi już relacjami.